

Винарчук Тетяна Валеріївна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри новітньої історії України

Запорізького національного університету

vynarchuk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5642-2753>

ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

В рамках дослідження проведено компаративний аналіз українських та європейських процесів у сфері цифрових технологій, зокрема й в освіті. Автором зосереджено увагу на значній проведені роботі в Україні щодо оцифрування каталогів, унікальних фондів української раритетної літератури та джерел. Розглянуто варіанти застосування цифрових технологій у сфері історичної освіти, зокрема виокремлено важливість опанування комп'ютера для оформлення текстів, створення баз даних наукової літератури, джерел, каталогів архівних фондів та бібліотек. Результатом цих процесів є мобільна наукова комунікація, формат якої автор характеризує як від «робочого столу» до «робочого столу». Проаналізовано історико-культурні пам'ятки, які реалізовані у форматі 3D у державному історико-культурному заповіднику «Тустань». Доведено потенціал цифрових технологій для наукової та навчальної діяльності студентів спеціальності 032 «Історія та археологія».

Ключові слова: історична освіта, цифрові технології, діджиталізація, історико-культурні пам'ятки, цифрові компетентності.

CHALLENGES OF THE DIGITAL AGE AND DEVELOPMENT TRENDS IN HISTORICAL EDUCATION

The research conducts a comparative analysis of Ukrainian and European processes in digital technologies, incl. education. The author focuses on significant efforts made in Ukraine to digitalize catalogs and unique funds of ancient Ukrainian literature and resources. Options for the use of digital technologies in historical education are considered, in particular, the importance of acquiring computer skills for text design, creating academic research databases, sources, and catalogs of archives and libraries. The relevant processes have resulted in mobile scientific communication, the format of which the author characterizes as from “desktop” to “desktop”. The article analyzes the historical and cultural monuments, which the State Historical and Cultural Reserve “Tustan” represented in 3D format. The author justified the potential of digital technologies for research and academic activity of students of specialty 032 “History and Archeology”.

Key words: historical education, digital technologies, digitalization, historical and cultural monuments, digital competencies.

Пандемія COVID-19 виконала роль суворого екзаменатора для освітян на предмет рівня цифрових компетентностей педагогів та готовності самої системи освіти до методичної підтримки та технічного забезпечення освітнього процесу в надзвичайних умовах тривалого дистанційного навчання. Локдаун не лише викрив всі приховані прогалини професійної підготовки вчителів та інформаційної освіти учнів, а також став своєрідною точкою неповернення до попередніх часів нехтування, зневажливого ставлення до усього, що пов'язано із

комп'ютерними технологіями. Хибне уявлення про інформаційно-комунікаційні технології, як загрозу якості освіти, стало одним із факторів упередженого та навіть ворожого налаштування до комп'ютерів консервативних педагогів, особливо суспільно-гуманітарних дисциплін.

Продовження відмежування від загальноосвітньої масштабної цифрової трансформації несе загрозу для майбутнього України не менше, ніж проблеми розвитку економіки, соціальної сфери, або екології, енергетики тощо. У той час, коли діджитал-технології в Україні просувалися

стихійно та повільно, у Європі досягнення стабільного економічного та соціального розвитку пов'язують із поглибленням та прискоренням цифрової трансформації в усіх сферах життєдіяльності. Так, у 2010 р. Європейська комісія у програмі «Цифровий порядок денний для Європи» сформулювала на період до 2020 р. найголовніші напрями діджиталізації задля подолання руйнівних наслідків глобальної кризи, розв'язання найскладніших викликів сучасності, таких як глобальна конкуренція та старіння населення [1]. На початку березня 2021 р. європейське суспільство отримало нову програму продовження та поглиблення цифровізації «2030 Цифровий компас: європейський шлях до цифрового десятиліття. У цій програмі наголошено на пріоритетному принципі орієнтації на людину на шляху до успішного цифрового суспільства [2].

Цілком зрозуміло, що потенціал стихійної «самоцифровізації» України в умовах прискорення світової діджиталізації вже вичерпано та країна вимагає ефективних державних програм, без яких українці приречені посісти місце аутсайдерів поміж країн світу. Варто зазначити, що українці вже відчувають у деяких сферах позитивні зрушення в запровадженні цифрових технологій. Останнім часом надзвичайно активно нове Міністерство цифрової трансформації України заявляє про наміри прискорити цифрову трансформацію України численними цифровими проєктами.

Українські та світові реалії цифрової трансформації гостро ставлять низку питань перед істориками: чи потрібні історикам діджитал-технології та якою має бути сучасна історична освіта?

На перший погляд, історія та інформаційні технології належать до абсолютно протилежних сфер, між ними немає нічого спільного. Однак, ще із середини ХХ ст. почалося продуктивне осмислення потенціалу комп'ютерних технологій у царині історії. Поширення персональних комп'ютерів та Інтернету у другій половині 1980-х – 90-х роках створило передумови для широкого використання істориками комп'ютерної техніки [3, с. 29-30]. З комп'ютерами та інтернетом робота вченого стала швидшою, продуктивнішою та більш публічною. Історики опанували можливості комп'ютера в оформленні текстів, створенні

баз даних наукової літератури, джерел, каталогів архівних фондів та бібліотек. Позитивні наслідки для усього наукового світу стала мобільна наукова комунікація, формат якої умовно можна охарактеризувати як від «робочого столу» до «робочого столу».

Наступний етап залучення технічних новацій до роботи істориків обумовлений розвитком технологій швидкісного Інтернету, доступності потужних персональних комп'ютерів, зручних програм для створення якісної графіки, 3D моделювання, віртуальної реальності.

Західний світ вражає масштабами та результатами залучення діджитал технологій до наукових досліджень, розширення доступу для вчених до унікальних матеріалів, репрезентації історико-культурної спадщини. У порівнянні із розвиненими країнами історико-культурна спадщина України у цифровому просторі представлена скромно, однак останнім часом спостерігається зростання інтересу до потенціалу цифрових технологій у гуманітарній сфері. Україна має значний досвід та досягнення у запровадженні інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечній сфері. Українські бібліотеки продовжують оцифрування каталогів, унікальних фондів української раритетної літератури та джерел. Доступ до оцифрованих українських стародруків надають електронна бібліотека «Культура України» (<https://elib.nlu.org.ua/>), Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (<https://bit.ly/3zJN7QC>). Крім того, українські наукові періодичні видання надають відкритий доступ до повних текстів публікацій.

Цифрові технології дають можливість сучасній людині із власної оселі здійснити екскурсійний тур до музеїв, побачити об'єкти історико-культурної спадщини Європи, США, Азії. В Україні віртуально можна відвідати 3D експозицію Софії Київської, проєкт «Франко VI», що представляє квартиру-музей родини Івана Франка у Києві.

Один із перших проєктів 3D реконструкції вигляду втраченої історико-культурної пам'ятки реалізовано в державному історико-культурному заповіднику «Тустань» (<https://tustan.ua/fun/tustan-vr/>). На основі розробок графічної реконструкції давньої фортеці на скелях вченого М. Рожка вдалося відтворити віртуальну

модель, пізніше розробити застосунок доповненої реальності для мобільних пристроїв.

Презентація реконструкції втрачених або знищених радянським тоталітарним режимом історико-культурних пам'яток може мати форму книжкових видань із доповненою реальністю. Саме такий формат представляє проєкт «Знищені шедеври української дерев'яної сакральної архітектури» Видавництва Олександра Савчука реалізованого за підтримки Українського культурного фонду (<https://bit.ly/3wQ0XiD>).

Технологія доповненої реальності також може бути застосована у підручниках з історії України та української культури, світової історії та культури.

Отже, сучасні цифрові технології відкривають для істориків широкі можливості для плідної наукової роботи та яскравих презентацій історико-культурної спадщини. В українських вищих навчальних закладах студенти спеціальності 032 «Історія та археологія», як правило, вивчають курс з інформаційних технологій, що передбачає опанування базовими інформаційними компетентностями, які необхідні істориків у науковій роботі, пошуку інформації, а також у викладанні історії у школі. Однак, історія в умовах цифрової трансформації світу вимагає якісно нового рівня володіння цифровими технологіями.

Очевидно паралельно із традиційними програмами навчання істориків у вищих

навчальних закладах є потреба запроваджувати освітні програми, що поєднують фундаментальну історичну освіту із розширеною підготовкою з цифрових технологій. Викладачі історичного факультету Запорізького національного університету виступили з ініціативою створення інноваційної освітньої програми «Діджитал-історія» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». У навчальному плані, окрім традиційних дисциплін з історії, історіографії, джерелознавства, педагогіки та методики викладання передбачено курси, що забезпечують сучасні цифрові компетентності, зокрема, «Технології e-learning», «3D-графіка для істориків», «Комп'ютерна графіка для істориків», «Діджиталізація архівної справи: бази даних та оцифрування джерел», «Цифрові технології роботи історика з аудіо та візуальними документами» тощо.

Історична освіта України не може залишатися осторонь загальноосвітнього процесу цифрової трансформації. Модернізація освітніх програм історичних спеціальностей через запровадження вивчення сучасних дисциплін ідіджитал-технологій, створення спеціалізованих освітніх програм, таких як «Діджитал-історія», сприятиме зростанню конкурентності випускників, розширенню їх можливостей працевлаштування, а також забезпечить потреби суспільства в істориках із розширеними діджитал-компетентностями.

Список використаних джерел:

1. Цифровий порядок денний для Європи. URL: <https://eufordigital.eu/uk/library/a-digital-agenda-for-europe/> (дата звернення 29.04.2021).
2. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0118> (дата звернення 04.05.2021).
3. Куліков В. Digital history: становлення, сучасний стан, перспективи. *Спеціальні історичні дисципліни*. 2013. Число 21. С. 27–44.